

ΕΚ ΤΗΣ ΨΥΧΙΚΗΣ ΚΑΙ ΣΩΜΑΤΙΚΗΣ ΥΓΕΙΑΣ ΤΟΥ ΠΑΙΔΙΟΥ ΤΗΣ ΣΗΜΕΡΟΝ ΕΞΑΡΤΑΤΑΙ Η ΑΡΜΟΝΙΑ ΤΟΥ ΚΟΣΜΟΥ ΤΗΣ ΑΥΡΙΟΝ*

Ἰπό

Κ. ΧΩΡΕΜΗ

Καθηγητοῦ τῆς Παιδιατρικῆς
εἰς τὸ Πανεπιστήμιον Ἀθηνῶν
Ἀκαδημαϊκοῦ

Ἀνώριμος δηλαδή ἡ παιδικὴ ψυχὴ καὶ ἀπροετοίμαστος διὰ τὴν εἰσοδοχὴν τῆς εἰς τὸ κοινωνικὸν σύνολον θὰ ἐμφανίζῃ αἰχμᾶς, ἐκ τῶν ὁποίων ἡ κοινωνία ἀντιλαμβάνεται μόνον ἐκείνας αἱ ὁποῖαι τὴν θίγουν ἢ ἄλλως τὴν τραυματίζουσι περισσότερο, ὡς εἶναι ἡ ἐγκληματικότης τῶν ἀνηλίκων κλπ. Πέρα ὅμως αὐτῶν ὑπάρχουσι σιωπηλαὶ τραγωδίαι, τῶν ὁποίων μόνον ὅσοι ἐκ τοῦ ἐπαγγέλματος εὐρίσκονται ἐγγύς, εἶναι εἰς θέσιν νὰ ἐκτιμῆσουσι τὴν ἔκτασιν καὶ αἰσθανθοῦν τὴν θλιβεράν ἀπήχησιν. Ἀλλοίμονον ὅμως, καὶ αὐτοὶ ὡς σιωπηλοὶ πολλοὶ καὶ ἀνίσχυροὶ θεαταί.

Οὗτω κατέστη σήμερον προφανὲς ὅτι ἡ παθολογία τοῦ μέλλοντος θὰ κυριαρχῆται κυρίως ἀπὸ νοσήματα τοῦ νευρικοῦ συστήματος, καὶ ἡ τόσον ποθουμένη ἀρμονία τοῦ κόσμου, τὴν ὁποίαν ὁ ἄνθρωπος ὠνειρεύθη ὡς τελικὸν σκοπὸν καὶ ἐπιστέγασμα τῶν προσπαθειῶν του καὶ ἡ ὁποία τοῦ ὑπόσχεται κάποιαν εὐτυχεστέραν αὐριον, δὲν φαίνεται τοιούτοιον νὰ εἶναι ἐγγύς.

Τοῦ περιφύμου ὄθεν ἀξιώματος κοῦς ὕλης ἐν σώματι ὕγιεῖ ἐὰν τὸ κῦρος δὲν κλονίζεται, ἐν τούτοις διὰ πρῶτην φοράν ὠρισμένοι ρωγαί, ἐμφανισθεῖσαι ἤδη, ἀμφισβητοῦν τὴν στεγανότητα τῆς ἀληθείας του.

Δὲν ὑπάρχει ἀμφιβολία, ὅτι μεγάλαί εἶναι αἱ δυσχέρειαι τὰς ὁποίας πρόκειται νὰ ὑπερникήσωμεν, ἀναζητοῦντες συγκεκρι-

μένας λύσεις ἐπὶ τῶν νέων τούτων ὀρθομένων προβλημάτων. Ἐὰν δὲ πρὸς τὸ παρὸν ταῦτα παρ' ἡμῖν δὲν κατέστησαν τόσον ὀξέα, ὑφίστανται ὅμως καθημερινῶς ἐνδείξεις ὅτι δὲν θὰ τὸ ἀποφύγωμεν' καὶ ἴσως ἀπὸ μιᾶς ἀπόψεως εἰμεθα τυχερότεροι τῶν ξένων, διότι δυνάμεθα νὰ ἐκμεταλλευθῶμεν τῆς πείρας καὶ τῶν διδαγμάτων ἐκείνων τὰ συμπεράσματα. Προσπάθειαι πρὸς ἀναστολὴν ἢ καὶ ἐπιβράδυνσιν τοῦ ρυθμοῦ τῆς ζωῆς, πρὸς τὸν ὁποῖον ὠθεῖ ὁ σύγχρονος πολιτισμὸς, θ' ἀπετέλει οὐτοπίαν ἢ καὶ ρωμαντικὴν ἐπιθυμίαν ἡμῶν τῶν παλαιότερων.

Δὲν ἀποκρύπτομεν ὅμως, ὅτι ὁ σημερινὸς ἄνθρωπος εὐρέθη ἀπροετοίμαστος διὰ νὰ συλλάβῃ τὸ σύνολον τοῦ δημιουργηθέντος προβλήματος. Ἐνῶ οὗτος μὲ εὐχέρειαν προχωρεῖ εἰς τὰς ἐνεργείας του πρὸς διασφάλισιν τῆς σωματικῆς ὑγείας τοῦ παιδιοῦ, ἢ προληπτικὴ δὲ ἰατρικὴ τοῦ ἐπιτρέπει κατ' ἄρτιον τρόπον καὶ μὲ σταθερότητα νὰ καταπολεμῇ τὰς σωματικὰς νόσους, εὐρίσκειται, ἀλλοίμονον, πολὺ μακρὰν ἀκόμη, ἔστω καὶ θεωρητικῶς, ἀπὸ τοῦ νὰ θέσῃ ὑπὸ τὸν ἐλεγχόν του τὰς ἀπροσμετρήτους ἐκτροπὰς τῆς ἀνθρωπίνης ψυχῆς. Κατάλληλος πρὸς τοῦτο βυθοκόρος δὲν ἀνεκαλύφθη ἀκόμη. Ὁμαδικὰ μέτρα εἶναι ἀδύνατα. Ἐμβόλια καὶ ὑγειονομικοὶ περιορισμοί, τὰ ὁποῖα τόσον τελεσφόρα ἀπεδείχθησαν κατὰ τῶν σωματικῶν νόσων, εἶναι ἀνύπαρκτα, καὶ ὄχι μόνον τοῦτο, ἀλλὰ καὶ ὅσον ἐγγύ-

* Συνέχεια ἐκ τοῦ προηγουμένου καὶ τέλος.

τερον πλησιάζει ὁ ἐπιστήμων πρὸς τὰ ψυχικὰ προβλήματα τοῦ παιδιοῦ, τόσον βαθύτερον αἰσθάνεται τὴν ἀνάγκην τῆς ἀτομικῆς αὐτῶν ἀντιμετωπίσεως, ἀλλὰ καὶ πάλιν ὄχι μόνος· διότι πολλοὶ εἶναι οἱ παρεμβαίνοντες καὶ παρεμβαλλόμενοι παράγοντες εἰς τὴν ψυχικὴν τοῦ παιδιοῦ ἀνάπτυξιν.

Ἡ καταπληκτικὴ πολυμορφία, ὀργανικὴ καὶ λειτουργικὴ, τοῦ ἀνθρωπίνου σώματος ὡχριᾷ πρὸ τοῦ ἀπυθμένου βάθους τῆς ἀνθρωπίνης ψυχῆς, καὶ ἴσως εὐκολώτερον ὁ ἄνθρωπος θὰ ἐγκατασταθῇ εἰς τὴν Σελήνην, παρά θὰ ἐπιτύχῃ νὰ προσεγγίσῃ τὰ ἄδυστα τῆς ἰδίας αὐτοῦ ὑπάρξεως.

Καὶ ὅμως θὰ ἦτο ἀποκαρδιωτικὸν καὶ ἀπογοητευτικὸν νὰ πιστεύσωμεν ὅτι τίποτε δὲν μπορεῖ νὰ γίνῃ.

Εὐτυχῶς αἱ προσαρμοστικαὶ ἰκανότητες τοῦ ἀνθρώπου εἶναι ἀπέραντοι. Προσωριναὶ ἀπογοητεύσεις χαρακτηρίζουσι ἐνίοτε τὸν ἄνθρωπον ὡς ἄτομον, ὡς ἰδέαν ποτέ. Ἄλλ' αὐτὴ ἡ φύσις θὰ μᾶς ὀδηγήσῃ εἰς τὴν ὀρθὴν κατεύθυνσιν. Ἄρκει μετὰ σεβασμοῦ νὰ παρακολουθήσωμεν καὶ νὰ βασίσωμεν τὰς ἐνεργείας μας εἰς τὰ ἴχνη της.

Δὲν ἔχομεν τὸ δικαίωμα νὰ τὴν λακτίζωμεν, διότι αὕτη τότε ἐκδικεῖται καὶ ἡ ἐκδικησὶς της εἶναι σκληρά.

Καλούμεθα δηλαδὴ νὰ διαγράψωμεν καὶ καθορίσωμεν, ἐφ' ὅσον εἶναι δυνατόν, τὸν τρόπον καὶ τὰ μέτρα, δι' ὧν θὰ ἐπέλθῃ ἡ ποθητὴ ἑναρμόνισις τῆς σωματικῆς πρὸς τὴν ψυχικὴν ὑγείαν τοῦ ἀτόμου πρὸς ἑαυτὸ καὶ πρὸς τὸ περιβάλλον, ὥστε αἱ αἰχμαὶ νὰ ρινίζωνται καὶ αἱ προπέτεια νὰ ἀμβλύνωνται, δημιουργοῦσαι οὕτω καταλλήλους προϋποθέσεις διὰ τὴν μεταξὺ τῶν ἀτόμων καί, περαιτέρω, μεταξὺ τῶν λαῶν συμβίωσιν. Διότι ἁρμονία δὲν ὑποδηλοῖ ἐξίσωσιν, τοιαύτη τις ἀντιστρατεύεται καὶ ἀποτελεῖ ἀντινομίαν πρὸς τὴν φύσιν, ἡ ὁποία μᾶς παρέχει τὸ ἰδανικὸν παράδειγμα αὐτῆς, ἀλλὰ ἐπιδιώκει ἑναρμόνισιν ἀντιθέσεων καὶ ὄχι ἰσοπέδωσιν τῶν σωματικῶν καὶ πολλὴν περισσότερον τῶν ψυχικῶν ἰδιοτήτων τῶν ἀτόμων. Μόνη ἡ ἀντίληψις αὐτῆς καὶ ἡ ἀρχὴ δύναται νὰ μᾶς προφυλάξῃ ἀπὸ ἀντιεπισημονικᾶς αἰρέσεις, ταχυδακτυλογίας

καὶ ἄλλας σχοινοβασίας, αἱ ὁποῖαι καθημερινῶς παρουσιάζονται ἢ ἔρχονται εἰς τὸ φῶς τῆς δημοσιότητος.

Πιστεύω ἀραδάντως, ὅτι ἡ κατὰ ξεχωριστὸν τρόπον καὶ μακρὰν τοῦ σώματος ἀντιμετώπισις τῶν νευροψυχικῶν ἐκτροπῶν τοῦ παιδιοῦ ὑπὸ τὸ πρῖσμα τῆς αὐτονομίας τῶν ψυχικῶν νόσων πρὸς τὴν ὁποίαν σύγχρονοι παιδαγωγικαὶ ἢ ἄλλης φύσεως μέθοδοι τείνουσι, δὲν εἶναι μόνον ἀπλῶς ἐσφαλμένη, ἀλλὰ ἴσως ἐν μέρει ἐκ τῆς ἐφαρμογῆς τῶν παιδαγωγικῶν τούτων μεθόδων δοκιμάζομεν τὰ δυσάρεστα ἀποτελέσματα.

Ἐὰν παρακολουθήσωμεν τὴν ψυχικὴν καὶ σωματικὴν ἀνάπτυξιν τοῦ παιδιοῦ, θὰ διαπιστώσωμεν, ὅτι κοινὰ εἶναι τὰ ὅρια καὶ περιωρισμένα τὰ πεδία τῶν ψυχικῶν καὶ σωματικῶν ἀντιδράσεων, τὰ ὁποῖα παρουσιάζει, καὶ μόνον ἐξ ἀγνοίας του ὁ ἰατρός δύναται νὰ τὰ παρίδῃ ἢ νὰ μὴ θελήσῃ ἐπ' αὐτῶν νὰ ἐδραιώσῃ τὴν ἐφαρμογὴν τῶν πρώτων αὐτοῦ θεραπευτικοπαιδαγωγικῶν μέτρων.

«Μία δὲ σωτηρία πρὸς ἀμιλλαν, μῆτε τὴν ψυχὴν ἄνευ σώματος, μῆτε τὸ σῶμα ἄνευ ψυχῆς, ἵνα ἄμεινον γίνεσθαι ἰσορροπῶ καὶ ὑγιᾶ.» Ἀντίθετος ἐκδοχῇ, εἶναι βιολογικῶς ἀσθηρικός.

Ἐφ' ὅσον πάσαι αἱ ἐπιθυμίαι ἡμῶν, ἢ καὶ πάντα τὰ συναισθήματα, ἐκ τοῦ σώματος ἐκπορεύονται καὶ διὰ τῶν λειτουργιῶν αὐτοῦ ἐκδηλοῦνται, καὶ εἰς ἐσχάτην ἀνάλυσιν τούτου τὰς ἀνάγκας ἐπιζητοῦν νὰ ἱκανοποιήσουν, ἢ ρυθμίσις αὐτῶν μόνον ὑπὸ τὸ πρῖσμα τῆς ἀρχικῆς των βιολογικῆς καταβολῆς δέον νὰ ἐρευνᾶται καὶ νὰ σπουδάζεται.

Βασικὸν καὶ θεμελιῶδες ἀξίωμα οἰοῦδῃποτε ζῶντος ὀργανισμοῦ, καὶ ἡ πρώτη αὐτοῦ ἐκδήλωσις πρὸς τὸν ἐξω κόσμον, εἶναι, ὡς γνωστόν, ἡ ἰκανότης πρὸς σύλληψιν, ὡς πρωτόγονος καὶ ὑποτυπώδης λειτουργία πρὸς κατάκτησιν αὐτοῦ.

Εἶναι ἡ πρώτη λειτουργία τὴν ὁποίαν ἐκμανθάνει καὶ χρησιμοποιεῖ ἡ ἀμοιβὰς διὰ τῶν ψευδοποδιῶν, καὶ διὰ τῆς χειρὸς του τὸ βρέφος, ὅταν πλέον τοῦτο ἀποπειρᾶται νὰ δαμάσῃ καὶ καθυποτάξῃ τὰ ἐνστικτὰ του

καὶ ἐλεύθερον αὐτῶν κατακτῆσι· ὁ δὲ κόσμος εἶναι ἐκεῖνη τὴν ὁποίαν κάποτε θὰ ὀνομάσωμεν βούλησιν. Ἰσως μάλιστα εἰς τὴν ἔννοιαν τῆς πρωτογόνου ταύτης ἐνεργείας τῶν ὀργανικῶν ὄντων δὲν ὑποκρύπτεται μόνον, κατ' ἐμὲ, ἡ κατάκτησις καὶ ἡ ὑποταγὴ τοῦ ἔξω κόσμου, ἀλλὰ ἡ ἔστω καὶ κατὰ ἐγκεντρικὸν τρόπον ἐπιθυμία των πρὸς συγχρωτισμὸν καὶ ἐπαφὴν μετ' αὐτοῦ καὶ συνεπῶς καὶ τὰ πρῶτα σπέρματα ἢ αἱ πρῶται καταβολαὶ τῆς ψυχικῆς αὐτοῦ ἀφυπνίσεως.

Δὲν ὑπάρχει ἀμφιβολία, ὅτι ἡ αὐστηρῶς μονομερῆς πνευματικὴ ἀνάπτυξις καὶ καλλιέργεια τοῦ νοῦ ἀφορᾷ εἰς τὴν ἱκανοποίησιν τοῦ ἰδίου ἐγῶ, ἐνῶ ἡ καλλιέργεια τῆς ψυχῆς ἀποσκοπεῖ καὶ εἰς τὴν εὐτυχίαν τῶν ἄλλων. Εἰς τοῦτο ἄλλωστε ἀποβλέπει καὶ ἡ ἀνατροφὴ τοῦ παιδιοῦ, εἰς τὴν ἡμερον μετὰ τὴν αὐτοῦ ἀπὸ τῆς βιολογικῆς καταστάσεως, εἰς τὴν ὁποίαν τοῦτο εὕρισκεται ἅμα τῇ ἐλεύσει του εἰς τὸν κόσμον, εἰς τὸ ἐκάστοτε κοινωνικὸν αὐτοῦ περιβάλλον, χωρὶς διατάραξιν τῆς καθόλου αὐτοῦ εὐρυθμίας.

Πράγματι, μετὰ τὴν πάροδον τοῦ χρόνου θὰ πεισθῇ οὗτος, ὅτι ἡ ὑπερβολικὴ ὑπερτροφία τοῦ νοῦ, δι' ἧς ἡ βούλησις του θὰ μετουσιούτῃ μόνον εἰς αὐθαίρετον χρῆσιν τῆς δυνάμεώς του, θὰ ὠδήγει εἰς μόνωσιν· καὶ θὰ ἀντιληφθῇ ἀκόμη ὅτι, ὅσον ἐμβαθύνομεν μέσα μας καὶ ἐπιζητοῦμεν νὰ στερεώσωμεν τὴν προσωπικότητά μας ἐπὶ σταθερωτέρων βάσεων, τόσο περισσότερο θὰ ἀναγνωρίζεται ἡ ἀνάγκη τῶν δεσμῶν μας πρὸς τὴν ἀνθρωπίνην κοινότητα, ἄνευ τῶν ὁποίων ἡ ζωὴ μας θὰ ἀπεδεικνύετο ἀδύνατος.

Ἐγκεντρικὸς ἡγεμὸν τοῦ Μεσαίωνος, ἀναφέρει ὁ θρύλος, ἠθέλησε κάποτε νὰ δοκιμάσῃ ποῖον θὰ ἦτο τὸ ἀποτέλεσμα ἐὰν βρέφῃ ἀφίνοντο ἐλεύθερα νὰ ἱκανοποιήσουν κάθε τους ὑλικὴν ἐπιθυμίαν, ἀπηγορεύετο ὅμως οἰαδήποτε ἄλλη πρὸς αὐτὰ ἐνασχόλησις καὶ οἰοδήποτε ἄλλο ἐρεθίσμα εὐχάριστον ἢ δυσάρεστον χαρᾶς ἢ λύπης. Δὲν γνωρίζω ἐὰν προμαντεύετε, ἢ ἀσφαλῶς θὰ προμαντεύητε, ποῖον ἦτο τὸ ἀποτέλεσμα. Ὁ θάνατος. Χωρὶς βεβαίως νὰ φαίνεται

πιθανὴ ἢ ἀληθὴς ἡ μικρὰ αὕτη ἀνεκδοτικὴ ἱστορία, οὐδεὶς ὅμως διανοήθη ν' ἀμφισβητήσῃ πῶς ἐτερματίσθη· καὶ ἀκριβῶς ὁ παλαιὸς ἐκεῖνος θρύλος ἀποκαλύπτει πόσον, ἀκόμη καὶ τὸ μικρὸ παιδί, τοῦ ὁποίου τὰ πνευματικὰ ἐνδιαφέροντα εἶναι τόσο περιορισμένα, ἐκτὸς τῆς ἱκανοποιήσεως τῶν φυτικῶν αὐτοῦ λειτουργιῶν, τῆς πείνης, δίψης, ἔχει ἀνάγκη καὶ ἄλλων ψυχικῶν ἢ πνευματικῶν ἐρεθισμάτων, ὥστε νὰ δύναται νὰ ὀλοκληρώσῃ τὴν διασφάλισιν καὶ τὴν δυνατότητα τῆς ἐπιβιώσεώς του.

Ἡ αὐστηρὰ δηλαδὴ αὕτη καὶ ὑπὸ βιολογικὸν μόνον πρῖσμα παρακολούθησις τῆς ἐξελιξέως τοῦ παιδιοῦ, ἂν καὶ εἶναι ἀπαραίτητος διὰ τὴν μελέτην τῶν ὀργάνων καὶ λειτουργιῶν, δὲν ἐπαρκεῖ· πολὺ δὲ περισσότερο δὲν πρέπει ν' ἀποτελῇ φραγμὸν διὰ τὸν ἐπιστήμονα. Συχνὰ οὗτος θὰ εἶναι ὑποχρεωμένος νὰ ἀποσπάται ἀπὸ τὰ στενά ὄρια τῆς ἀνατομικῆς περιγραφῆς καὶ ἀπὸ τὸ πείραμα τοῦ φυσιολογοῦ· καὶ τότε, ἐλεύθερος πλέον, ἴσως κατορθώσῃ καὶ συλλάβῃ τὴν ἔννοιαν ἐνὸς ἄλλου ἀνθρώπου, τὸν ὁποῖον ἡ ἀνατομικὴ τράπεζα δὲν χωρεῖ· καὶ τοῦτον τὸν ἄνθρωπον πρέπει νὰ ἐντάξωμεν εἰς τὴν ἁρμονίαν τοῦ κόσμου.

Οὕτως ἡ ἔννοια τοῦ ἀνθρώπου μοιραίως εὐρύνεται καὶ πλατύνεται μετὰ νοήματα βαθυτέρα, καὶ ἡ ἰδέα ἀνθρώπου καθίσταται πολὺ πλέον πολὺπλοκος ἐκεῖνης τὴν ὁποίαν μᾶς ἐδίδαξεν ἡ Ἀνατομικὴ καὶ ἡ Φυσιολογία, χωρὶς ὅμως νὰ παύῃ ἡ τελευταία νὰ μᾶς ἐνδιαφέρει, ἀφοῦ τὸ σαρκικὸν περίβλημα αὐτοῦ θὰ εἶναι ὁ φορεὺς τῆς εὐτυχίας, διὰ τὴν ὁποίαν ἀγωνιζόμεθα καὶ φροντίζομεν.

Ἐπεκτείνοντες τὴν ἔρευναν ἡμῶν πέρα τῆς ἀναζητήσεως τῶν σωματικῶν καταβολῶν τὰς ὁποίας προσπαθεῖ νὰ καλλιεργήσῃ ἡ Εὐγονικὴ διὰ νὰ ἐδραιώσῃ τὴν ἀνάπτυξιν ἐνὸς ἰσχυροῦ σώματος, θὰ ἀποκαλύψωμεν τότε καὶ θὰ διαπιστώσωμεν ὅτι ὑφίστανται καὶ ἀφανεῖς καταβολαί, αἱ ὁποῖαι εἶναι ἐξ ἴσου ἀπαραίτητοι διὰ νὰ θεμελιώσουν τὴν προσωπικότητα, καὶ αἱ ὁποῖαι ἐπίσης συνθέτουν πολὺτιμον κληρονομίαν διὰ τὸν νῦν, τῆς ὁποίας τὴν σπουδαιότητα καὶ σημασίαν οὐδέποτε πρέπει

νὰ παρίδωμεν. Δὲν πρόκειται ἴσως ποτὲ ἱστολογικῶς νὰ τὰς διαπιστώσωμεν, δὲν θὰ δυνηθῶμεν ποτὲ νὰ τὰς ψηλαφήσωμεν, καὶ ὅμως ὑπάρχουν· κάπου ἄλλου κρύπτονται, ἴσως νὰ συνυπάρχουν εἰς τὸ γονύλιον τῆς κληρονομικότητος, ὅπου μὲ τόσην καταπληκτικὴν πληρότητα περικλείονται αἱ μέλλουσαι σωματικαὶ καταβολαὶ τοῦ ἀτόμου· δὲν ἐξαφανίζονται, περισώζονται, καὶ ὅταν ὁ τάφος καὶ ἡ λήθη καλύψουν κάποτε τὸ ὄν, ἐξακολουθοῦν νὰ ὑφίστανται, συνυφαίνουσαι τὸ ἄφθαρτον νῆμα διὰ τοῦ ὁποίου διατηρεῖται ἡ συνέχισις τοῦ παρελθόντος πρὸς τὸ μέλλον, ὄχι τοῦ σώματος, ἀλλὰ τῆς ψυχῆς. Εἶναι τοῦτο ἡ παράδοσις. Εἶναι ἡ πνευματικὴ προβολὴ τοῦ παρελθόντος, ὄχι μόνον ἐνὸς λαοῦ, ἀλλὰ ἀκόμη καὶ μιᾶς οἰκογενείας πρὸς τὸ ἄγνωστον μέλλον τοῦ νέου· εἶναι ἡ ἄυλος δύναμις ἡ ὁποία θὰ συμπληρώη τὰς σωματικὰς καταβολὰς, ἡ ὁποία θὰ περιφρουρῇ τὴν ψυχικὴν ἀσφάλειαν καὶ θὰ τὸν προφυλάσῃ ἀπὸ τὰς δοκιμασίας τῆς ζωῆς καὶ τὰς ἀντιξοότητας τῆς τύχης. **Εἶ ν α ἰ ἡ εὐ γ ο ν ι κ ῆ τ ῆ ς ψ υ χ ῆ ς.**

Ὅπως μάλιστα ὑφίστανται διαφοραὶ ἀνθρωπολογικαί, φυλετικαὶ καὶ σωματικαὶ παραλλαγαὶ μεταξὺ τῶν διαφορῶν λαῶν καὶ ἀτόμων, οὕτω καὶ ἡ κρυφὴ αὐτὴ προἰξ τῆς παραδόσεως, ἡ ὁποία κληροδοτεῖται εἰς τὸ παιδί παρὰ τῶν γονέων ἢ τῶν προγόνων του, διαφέρει ἐκάστοτε, καὶ τοῦτο εἶναι οὐσιώδους σημασίας διὰ τὴν ἀνατροφὴν, διὰ τὴν ἀνάπτυξιν τῆς ψυχικῆς του ὑγείας, τὴν ὁποίαν δὲν πρέπει νὰ παρίδῃ ὁ παιδαγωγός.

Ἴσως, κατ' ἐμέ, ὑπῆρξε μεγάλο σφάλμα ἡ μεταφορὰ καὶ ἡ μετεμφύτευσις ξένων συστημάτων ξένων λαῶν εἰς τὴν ἀνατροφὴν, χωρὶς νὰ λαμβάνονται ὑπ' ὄψιν αἱ ἰδιαιτέρας συνθήκαι τῆς διαβιώσεως παιδιοῦ ἐκάστου λαοῦ, ἡ μακρὰ αὐτοῦ Ἱστορία, ἐκείνη μὲ τὴν ὁποίαν οἱ πρόγονοι ἡμῶν καὶ ἡμεῖς οἱ ἴδιοι ἀνετρέφημεν, καὶ μᾶς παρασύρου ἴσως πέρα τοῦ δέοντος, ὥστε νὰ διακόψωμεν πᾶσαν πρὸς τὸ παρελθὸν ἐπαφὴν ἀναζητοῦντες εἰς χρεσινὰ καὶ ἀδοκίμαστα συστήματα μεθόδους διὰ ἀνάπτυξιν τῆς ψυχικῆς ὑγείας τῶν παιδιῶν μας. Δὲν ἀρ-

νοῦμαι ἢ συνεργασίαν των οὔτε ὑποτιμᾶ τὴν σημασίαν μερικῶν ἐκ τῶν νέων τούτων ἐπιστημονικῶν μεθόδων· ἀλλὰ θὰ χρειασθῇ κόπος καὶ μόχθος πολὺς διὰ νὰ ἐπιτύχωμεν κάποιαν προσέγγισιν τῶν μεταξὺ μας ἀποψεων, διὰ νὰ φθάσωμεν εἰς τὸ ἀποτέλεσμα ποῦ θέτει ἡ σημερινὴ ὁμιλία μου. Ὅτι δὲν θὰ ἀρκέσῃ μόνον τοῦ παιδιάρχου ἢ προσπάθεια δὲν ὑπάρχει ἀμφιβολία· θὰ ὑπάρξῃ ἡ ἀνάγκη συνεργασίας πλείεστον παραγόντων. Ὁ εὐγονιστής, ὁ γενετιστής, ὁ δημογράφος, ὁ ψυχολόγος καὶ ὁ παιδαγωγός ἀκόμη θὰ κληθοῦν ἐπίσης νὰ συνεισφέρουν τῆς πείρας των τὰ διδάγματα, ἡ ἀξία ὅμως τῆς ἐπικουρίας αὐτῶν, ἀτυχῶς, ὡς θὰ ἴδωμεν, μέχρι τοῦδε ἀποδεικνύεται μᾶλλον περιωρισμένη.

Ὁ εὐγονιστής πιθανῶς νὰ πιστεύῃ ὅτι θὰ ἐπιτευχθῇ διὰ μέσον βελτιώσεως τῶν κληρονομικῶν καταβολῶν τοῦ ἀνθρώπου ἢ ἐξύψωσις τῆς ἀνθρωπίνης φυλῆς.

Ὅσοι ὅμως ἀσχολοῦνται μὲ τὴν γενετικὴν ἀσφαλῶς θ' ἀντιλαμβάνονται πόσον δύσκολον εἶναι τὸ ἐγχείρημα τοῦτο, ἀφοῦ ἕως σήμερα τὸ ἔργον αὐτῶν περιορίζεται μόνον εἰς τὴν ἐξυγιάνσιν τοῦ σώματος, ἐνῶ περὶ τῆς ἐξυγιάνσεως τοῦ πνεύματος οὔτε σκέψεις κἂν ἀπετολήθησαν. Ἄλλωστε αἱ προσπάθειαι τῆς γενετικῆς δὲν ἐξίχθησαν μέχρι τοῦδε πέρα τῆς σωματικῆς ὑγείας καὶ τῆς μακροζωίας καὶ οὔτε κἂν διενόηθη ποτὲ αὐτὴ νὰ ἐπηρεάσῃ τὴν ἠθικὴν σφαῖραν τοῦ ἀνθρώπου.

Μὴ λησμονῶμεν ὅτι τὰ αὐστηρῶς κληρονομικὰ νοσήματα εἶναι ἐλάχιστα καὶ ὅτι καὶ ἄνευ τοῦ Καιάδα τῆς Σπάρτης, ἡ φύσις ἀποκαθαίρεται.

Ἵπεροβολικὴ δ' ὑπῆρξεν ἀσφαλῶς ἡ κατὰ τὸ τέλος τοῦ παρελθόντος αἰῶνος ἀποδοθεῖσα εἰς τὴν κληρονομικότητα σημασία ὡς πρὸς τὴν γένεσιν τῶν ψυχικῶν νόσων, ἡ ὁποία, ὡς γνωστόν, δὲν ἄφησεν ἀνεπηρέαστον τὴν φιλολογίαν καὶ τὴν τέχνην. Οἱ ἥρωες τοῦ Ibsen εἶναι πλέον πεπερασμένοι.

Οἱ δημογράφοι διαβλέπουν τὸν κίνδυνον μόνον εἰς τὸν πληθυσμὸν τὸν ὁποῖον προεκάλεσεν ἡ πτώσις τῆς ἀνθρωπίνης θνησιμότητος, καὶ καταλαμβάνονται ὑπὸ ἄγχους, διότι μετὰ ἀπὸ 100 ἔτη ἡ Γῆ δὲν θὰ ἔχῃ τὴν

δυνατότητα νὰ διαθρήψῃ τὰ τέκνα τῆς, τὸν ἄνθρωπον. Ἐνῶ δὲ δὲν ἔχομεν σήμερον τὴν δύναμιν μιᾶς δικαιότερας κατανομῆς τῶν ἀγαθῶν, τὰ ὁποῖα παράγει ὁ μόχθος καὶ ὁ ἰδρῶς τοῦ ἀνθρώπου, καὶ τὰ ὁποῖα μεταβάλλονται εἰς στάχτην καὶ καπνὸν διὰ τὴν συγκρατηθεῖν αἱ τιμαὶ των, ἐν ὅψει ὁμως τῶν ἐγκυμονουμένων μελλοντικῶν κινδύνων συνιστοῦν οὕτω τὴν ἀπὸ τοῦδε λῆψιν περιοριστικῶν μέτρων ἐπὶ τῶν γεννήσεων. Λησμονοῦν ὅτι ὁ περιορισμὸς αὐτῶν θὰ ἀπετέλει τὸ σκληρότερον πλήγμα κατὰ τῆς εὐγονίας, ἐφ' ὅσον εἶναι ἱστορικῶς ἀποδεδειγμένον, ὅτι αἱ μεγαλοφυΐαι οὐδέποτε σχεδὸν προέρχονται ἐκ μὴ πολυμελῶν οικογενειῶν, καὶ ὅτι ἡ φύσις, καθοδηγουμένη ὑπὸ ἀγνώστων δυνάμεων καὶ ὑπέκουσα εἰς ἀγνώστους μυστηριώδεις νόμους, ἔχει μόνον τὸ προνόμιον νὰ παρουσιάζῃ περιοδικῶς μεγαλοφυΐας, διὰ τῶν ὁποίων νὰ ἐξυψώσῃ τὸ ἐπίπεδον τῆς ἀνθρωπίνης φυλῆς. Θὰ ἔχουν ἴσως λησμονήσῃ ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον ὁ Paul Valéry ἐπιγραμματικῶς ἔχει γράψῃ, ὅτι «τὸ ἐξαιρετικὸν προνόμιον διὰ τοῦ ὁποίου ἡ ἀνθρωπότης προάγεται, ἔστω καὶ κατὰ ἓνα βῆμα, ἀνήκει εἰς ἐλαχίστους, ἐνῶ ἡμεῖς οἱ ὑπόλοιποι χρησιμοποιοῦμεθα ἅπλως διὰ τὴν διατήρησιν αὐτῆς». Ἡ φύσις κατὰ τὴν ἀέναον πορείαν τῆς κυριολεκτικῶς παίζει, καὶ ἄλλοτε μὲν θρυμματίζει, ἄλλοτε δὲ ἀνυψώνει τὰ δημιουργήματά τῆς, χωρὶς ποτὲ νὰ λογοδοτήσῃ περὶ τούτου.

Εἶναι καταπληκτικὴ ἡ διαπίστωσις ὅτι ἡ ἀνθισις τῶν τεσσάρων παρελθουσῶν ἐκατονταετηρίδων, αἱ ὁποῖαι ἀναμφιβόλως ἀνήκουν εἰς μίαν ἀπὸ τὰς λαμπρότερας περιόδους τῆς ἱστορικῆς ζωῆς τῆς ἀνθρωπότητος, μετὰ τὴν Ἀναγέννησιν ἢ τὴν Διαφωτισμὸν καὶ τὸν 19ον αἰῶνα, συνέπεσε μετὰ τὴν μεγαλύτεραν ἐξάπλωσιν μιᾶς ἐκ τῶν φοβερωτέρων μαστίγων πού ἐγνώρισεν ὁ κόσμος, τῆς συφιλίδος, τῆς ὁποίας, ὡς γνωστόν, ἡ βλάβη δὲν περιορίζεται μόνον εἰς τὸ πάσχον ἄτομον, ἀλλὰ διὰ τῶν βροτολογιῶν αὐτῆς πλοκάμην μεταβιβάζεται καὶ εἰς τοὺς ἀπογόνους του.

Θὰ ἦτο βεβαίως δύσκολον καὶ τολμηρὸν διὰ τὸν ὑποφαινόμενον, ὡς παιδίατρον, νὰ ἀποτολμήσῃ μόνος νὰ χαράξῃ πρόγραμμα

καθολικῆς ἀντιμετωπίσεως τοῦ προβλήματος τῆς ψυχικῆς υγείας τοῦ παιδιοῦ. Πάντως δὲν διστάζει νὰ ὁμολογήσῃ ὅτι πᾶν ὅ,τι πρόκειται νὰ λεχθῆ περαιτέρω ἀπορρέει ἀπὸ τὴν βιοψυχικὴν περὶ ἀνθρώπου ἀντίληψίν του, τὴν ὁποίαν ὁ ὁμιλητῆς θεωρεῖ ὡς βásiν καὶ θεμέλιον τῶν σκέψεών του.

Ἡ ἐπιμελεὴς παρατήρησις τοῦ μικροῦ παιδιοῦ διαπιστώνει πολλάκις μετὰ πόσῃ ἀπλότῃ εἶναι ὠργανωμένη ἡ ἐσωτερικὴ τοῦ ἀνθρώπου ζωὴ καὶ μετὰ πόσῃ εὐρυθμίαν ἐξελίσσονται αἱ διάφοροι αὐτοῦ λειτουργίαι· ἀλλὰ καὶ μετὰ πόσῃ εὐκολίαν, παρὰ τὸ πολυπλοκὸν τῶν λειτουργιῶν, προσαρμόζεται τοῦτο πρὸς τὸ κοινωνικὸν αὐτοῦ περιβάλλον. Ὁ μακρόκοσμος τοῦ περιβάλλοντός του συγκλίνει συνεχῶς πρὸς τὸν μικρόκοσμόν του, τοῦ ὁποίου ἄλλωστε οὗτος, ὡς ἄτομον, ἀποτελεῖ ἐκάστοτε τὸν κεντρικὸν πυρῆνα, πρὸς μίαν ἐνότητα, καὶ ὅ,τι πρόκειται νὰ ἀποκαλέσωμεν ἁρμονίαν τοῦ κόσμου δὲν εἶναι παρὰ ἡ προβολὴ καὶ ἁρμονία ἡμῶν τῶν ἰδίων πρὸς αὐτόν, πρὸς τὸ περιβάλλον μας, ἀφοῦ ἡμῶν τῶν ἰδίων θὰ ἀντικατοπτρίζῃ τὰς σκέψεις καὶ τὰ νοήματα, θὰ τροφοδοτῆ τὰ συναισθήματα μετὰ χάραν ἢ λύπην, μετὰ ἀπογοητεύσεις καὶ ἐλπίδας· αὐτὸ θὰ καταρρίπτῃ τὰ τεῖχη τῆς μονώσεως, θὰ ἀνοίγῃ τὰς πύλας τῆς ψυχῆς πρὸς τοὺς συνανθρώπους μας, ὥστε ἡ ἐρημία τοῦ παιδιοῦ νὰ μεταβάλλεται εἰς ὄρασιν, καὶ χωρὶς νὰ τὸ ἐπιζητῆ τοῦτο, θὰ ἐπαναπαύεται ἀσυνειδήτως εἰς τὴν καρδίαν τῶν ἄλλων, τεῖνον πρὸς μίαν μυθικὴν, ὄχι μαθηματικὴν ἐξίσωσιν, ἀξίαν θείας τιμῆς.

Τὰ μέτρα ὅθεν τὰ ὁποῖα πρόκειται νὰ λάβωμεν θὰ σκοποῦν νὰ τορνεύσουν ἢ νὰ ἀμβλύνουν τὰς ἀτομικὰς αἰχμὰς τοῦ παιδιοῦ, τὰς ὁποίας μοιραίως δημιουργεῖ ἡ αἰωνία καὶ ἀτελεύτητος διαφοροποίησις τῆς φύσεως· καὶ αὐτὰ πρέπει οὐσιαστικῶς νὰ εἶναι ἀπλᾶ. Διότι, κατ' ἐμέ, θὰ διέπραττε σφάλμα ὁ παιδίατρος, εἰάν δὲν χαλιναγωγῆσῃ καὶ διοχετεύσῃ ἐγκαίρως τὴν περισσεύσαν τοῦ αἰσθηματικοῦ κόσμου τοῦ παιδιοῦ εἰς τὴν κολίτην τὴν ὁποίαν ἔχει χαράξει τῶν αἰώνων ἢ παρατήρησις καὶ αἱ συνθήκαι τοῦ πολιτισμοῦ ὡς πρὸς τὸ πρῶτον βῆμα τῆς ἀνατροφῆς του, ἀλλὰ ἀφήνει

τοῦτο ἀνεπηρέαστον, διὰ νὰ μὴ στραγγαλιζέται ἄθνην ἢ ἀνύπαρκτος ἀκόμη προσωπικότης του.

Διαφωρῶ πρὸς τοὺς πιστεύοντας ὅτι τὸ παιδί πρέπει ν' ἀφήνεται ἐλεύθερον, καὶ λυποῦμαι ὅτι ἀπὸ τοῦ βήματος τούτου θὰ κηρύξω, ὅτι τὸ πρῶτον παράγγελμα τὸ ὁποῖον τοῦτο θὰ διδασθῆ εἶναι τὸ μὴ, τὸ ὄχι, ἢ ἄρνησις, διότι τὸ ναὶ ἀνήκει εἰς τὴν φύσιν του.

Ἡ χαλιναγωγῆσις τῶν ἐνστικτῶν καὶ ὁρμῶν αὐτοῦ ὡς πρωτογόνου μορφῆς τοῦ γνωστικοῦ του κόσμου εἶναι ἀπαραίτητος, ἄλλωστε ἡ ἐξωτερικὴ αὕτη ἐνέργεια ἀπλῶς ὑποβοηθεῖ τὴν ὑπὸ τῆς φύσεως προητοιμασμένην εὐρυθμίαν τῶν λειτουργιῶν του. Αἱ λειτουργίαι τῆς ζωῆς, ἀπὸ τῶν πλεόν πρωτογόνων μορφῶν αὐτῆς μέχρι καὶ τῶν ἀνθρωπίνων, δὲν εἶναι ἀδέσποτοι καὶ ἀπειθάρχητοι. Ὅσον μάλιστα ἀνερχόμεθα τὴν ζωολογικὴν κλίμακα, τόσο ἡ ἀλήθεια τῆς πλατωνικῆς φιλοσοφίας ἀποδεικνύεται αἰωνία: «Πᾶς γὰρ ὁ βίος τοῦ ἀνθρώπου εὐρυθμίας τε καὶ ἑαρμοστίας δεῖται».

Ἐὰν ἀντιθέτως τὸ μικρὸ παιδί ἀφήνεται ἐλεύθερον νὰ παρασύρεται ἀπὸ τὰ ἐνστικτὰ του, δύσκολον εἶναι τοῦτο, ὅταν μεγαλώσῃ περισσότερο, νὰ ὑποβληθῆ εἰς τὴν πειθαρχίαν καὶ τοὺς περιορισμοὺς τοῦ ἐξωτερικοῦ του περιβάλλοντος. Ἡ πειθαρχησις τῶν φυτικῶν του λειτουργιῶν θ' ἀποτελέσῃ τὸ πρῶτον βᾶθρον, ἀλλὰ καὶ τὸ πρῶτον συνειδητόν του βῆμα, πρὸς τὸν αὐτοσεβασμὸν καὶ τὴν ἀξιοπρέπειαν, ἄνευ τῶν ὁποίων ἡ μελλοντικὴ ἀνάπτυξις τῆς ἀνθρωπίνης προσωπικότητος δὲν εἶναι νοητῆ.

Ἡ ἔννοια τῆς τιμωρίας καὶ τῆς ἀμοιβῆς διὰ τὸ βρέφος καὶ τὸ νήπιον, ὅπως καὶ ἡ ἔννοια τῆς ἐλευθερίας καὶ τοῦ περιορισμοῦ διὰ τὸν μεγαλύτερον νέον καὶ τὸν ἐνήλικα ἄνθρωπον, εἶναι ἔννοιαι ταυτῶσμοι· ἐρεῖδονται ἐπὶ τῶν ἰδίων βιολογικῶν βάσεων, καὶ ἄνευ τῆς ἐφαρμογῆς αὐτῶν οἰαδήποτε παιδαγωγικῆ εἶναι, κατ' ἐμέ, ἀδύνατος.

Ἡ ἀμοιβὴ καὶ ἡ τιμωρία τοῦ μικροῦ παιδιοῦ εἶναι τὰ ὅπλα τὰ ὁποῖα διαθέτει ἡ οἰκογένεια, ὁ παιδαγωγός, διὰ νὰ ἐνισχύσῃ καὶ καλλιεργήσῃ τὰς καταβολὰς τῆς ρυθμίσεως τῶν φυτικῶν λειτουργιῶν του,

αἱ ὁποῖαι κάποτε αὔριον θὰ εὐρυνθοῦν καὶ ἐξαυλωθοῦν εἰς τὸν πνευματικὸν του κόσμον.

Εἶμαι δὲ βέβαιος, ὅτι ἡ ὀρθὴ παρατήρησις, ἡ αὐστηρὰ ἐπιπληξις, καὶ ἐν ἀνάγκῃ ἓνας ἡχηρὸς «μπάτσος» θὰ λύσουν πολλάκις κατὰ τὸν τρόπον ὀριστικῶν καὶ ἀμετάκλητων καὶ θὰ ἐξαφανίσουν ἐν τῇ γενέσει των πολλὰ ἀπὸ τὰ περιεργὰ ἐκεῖνα προβλήματα ἢ συμπλέγματα, τὰ ὁποῖα ἐφευρίσκει ἡ νοσηρὰ φαντασία μερικῶν ἀρχοσχόλων τυμβωρύχων τῆς παιδικῆς ψυχῆς διὰ νὰ δικαιολογήσῃ τὰς ψυχικὰς παρεκτροπὰς τοῦ παιδιοῦ.

Ἡ ἀμοιβὴ καὶ ἡ τιμωρία, ὡς ἀποτεινόμεναι κυρίως εἰς τὸ βρέφος καὶ τὸ νήπιον περιορισμένων ἀκόμη πνευματικῶν ὀριζόντων καὶ διαστάσεων, ἐπιδιώκουν τὴν ρύθμισιν φυτικῶν λειτουργιῶν, καὶ διὰ τοῦτο ἡ ἐπιτυχία ἢ ἀποτυχία αὐτῶν κρίνεται εὐκολώτερον ἢ πείνα, ἢ δίψα, ὁ ὕπνος καὶ αἱ λοιπαὶ αὐτοῦ ζωικαὶ ἀντιδράσεις, ὡς καθαρῶς φυσιολογικὰ φαινόμενα, ὑπάγονται εἰς ἕλεγχον αὐστηρότερον ἢ παρουσιάζουσι κριτήρια σταθερωτέρας ἐκτιμῆσεως· ἐνῶ ἡ ἔννοια τῆς ἐλευθερίας ἢ τοῦ περιορισμοῦ τοῦ ἀτόμου, ἐκ τῆς καλῆς χρήσεως τῶν ὁποίων ἐξαρτᾶται ἡ ψυχικὴ αὐτοῦ ὑγεία, εἶναι ἀπείρως εὐρυτέρα, καὶ ὀρόσημα ἀντικειμενικὰ πρὸς καθορισμὸν των σχεδὸν δὲν ὑφίστανται. Ἐν τούτοις ὅμως ὑπάρχουν, καὶ ὄχι μόνον τοῦτο, ἀλλὰ καὶ ἡ ἐξατομικεύσεις αὐτῶν εἶναι ἀπείρως μεγαλύτερα ἐκείνης τῶν σωματικῶν αὐτοῦ λειτουργιῶν· ἀποτελοῦν τὸ πνευματικὸν περίβλημα, τὴν ψυχικὴν προέκτασιν τοῦ ἀνθρώπου, τὴν ὁποίαν οὔτε ἡ τράπεζα τοῦ Ἀνατόμου, ὡς ἐλέχθη, οὔτε τὸ πείραμα τοῦ Φυσιολόγου δύναται νὰ ἐλέγξῃ.

Δὲν πρόκειται αἱ διαφοραὶ αὗται νὰ ἐξισωθοῦν· πρόκειται ὅμως αὗται νὰ ἐναρμονισθοῦν, νὰ καταστοῦν ἀμβλύτεραι, διότι, ὅπως καὶ ἀρχικῶς ἐτόνισα, εἰς τὴν ἔννοιαν τῆς ἁρμονίας δὲν ὑποκρύπτεται ἡ ἰσοπέδωσις, ἀλλὰ ἐναρμόνιαι τῶν ἀντιθέσεων καὶ πτωχῶσεων, ἢ ὁποῖα θὰ πληροῖ τὰ δημιουργούμενα κενὰ καὶ χάσματα, ὥστε αἱ ἀντιθέσεις, ἀντὶ νὰ συγκροῦνται, θὰ συμπληροῦν ἀλλήλας εἰς ἓνα θαυμαστὸν σύν-

ολον, εἰς τὸ ὁποῖον δὲν θὰ ὑπάρχουν ρωγμαί, δὲν θὰ ὑπάρχουν προπέτειαι, ἀλλὰ θὰ βασιλεύῃ ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον ὁ ἄνθρωπος ἐπιδιώκει καὶ ἐπιζητεῖ, τῆς ψυχικῆς του καὶ σωματικῆς ἀσφαλείας τὸ αἶσθημα, διὰ νὰ περικλιεῖται τῆς εὐτυχίας του τὴν φευγαλέαν ὄπτασίαν.

Ἡ ἐπίτευξις ὅμως καὶ ἐκπλήρωσις ἢ πραγματοποίησις ἐνδὸς τόσον ὑψηλοῦ σκοποῦ δὲν εἶναι ἔργον μόνον τοῦ παιδιᾶτρου. Ἡ θέσις, ἄλλωστε, αὐτοῦ εἰς τὴν οἰκογένειαν καὶ αἱ σχέσεις του πρὸς αὐτὴν εἰς τὴν σύγχρονον κοινωνίαν δὲν εἶναι οἷαι ὑπῆρξαν κατὰ τὸ παρελθόν· ἔχει δημιουργηθῆ ἀπόστασις μεταξὺ αὐτῶν.

Θὰ χρειασθῆ ἡ θερμὴ συμπαράστασις τῆς Κοινωνίας, τοῦ Σχολείου, τῆς Πολιτείας.

Ἐπισημασθήτω, τοῦ Ἑλληνόπαιδος ἡ τύχη προδιαγράφεται σήμερον πλεονεκτικωτέρω, ἐφ' ὅσον ἀκόμη τῶν ἑλληνικῶν παραδόσεων καὶ τῶν ἐθίμων τὰς ρίζας δὲν ἔχει διαβρώσει καὶ καταπνίξει τοῦ πολιτισμοῦ τὸ ρεῦμα.

Ἡ σύνθεσις τῆς κοινωνίας καὶ ἡ μορφή της εἰς τὴν σύγχρονον ἀνθρωπίνην κοινότητα ἠλλάξεν ἄρδην· μετεβλήθη. Οὐδέποτε δ' ἄλλοτε ἡ δύναμις τῆς κοινωνικῆς πρωτοβουλίας προβάλλεται τόσον ἔντονος καὶ ἡ ἀποστολὴ της τόσον σημαντικῆ, ὅσον σήμερον.

Διότι ἐὰν διὰ τὴν πρόληψιν τῶν διαφορῶν σωματικῶν νόσων τοῦ παιδιοῦ ἐξαρκεῖ ἡ ἐπιβολὴ τοῦ νόμου, διὰ τὴν προφύλαξιν αὐτοῦ ἐκ τῶν ψυχικῶν ἐκτροπῶν καὶ παρεκλίσεων, ἡ ἀντίδρασις τῆς Πολιτείας περιλαμβάνεται πρὸς τὸ παρὸν εἰς τὴν ἐπισφράγισιν μόνον τῆς θλιβεραῆς τραγωδίας, τῆς ἀπομονώσεώς του εἰς ψυχιατρεῖα ἢ εἰς τὴν ἐγκάθειρξιν του εἰς τὰς φυλακάς.

Ἡ κοινωνία πρέπει νὰ ἐτοιμασθῆ διὰ τὰ νέα αὐτῆς καθήκοντα· πρέπει νὰ συνειδητοποιήσῃ τὰς νέας εὐθύναις της· διὰ νὰ δύναται δὲ νὰ τὰς ἀντιμετωπίσῃ, πρέπει αὐτὴ νὰ εὐρυνθῆ εἰς τὴν ἔννοιαν μιᾶς μεγάλης οἰκογενείας, ὥστε ἡ ἀναπόφευκτος χαλάρωσις τῆς τελευταίας νὰ ἀντικαθίσταται ὑπὸ τῆς πρώτης. Πρέπει νὰ διαθρύπτεται ἀπὸ ἓνα πλούσιον συναισθηματικὸν κόσμον

ἀγάτης, καλωσύνης, φιλαλληλίας, στοργῆς καὶ δικαιοσύνης, ἀνοχῆς καὶ συγγνώμης, μέσα εἰς τὸν ὁποῖον τὸ παιδί θὰ μπορῆ νὰ ἀναπνέῃ καὶ νὰ ἀναπτύσσεται.

«Διότι δὲν ὑπάρχει μεγαλύτερος καὶ πλέον δυσβάστακτος ἢ βαθύτερος πόνος διὰ τὴν καρδιὰ ἐνδὸς μικροῦ παιδιοῦ, παρά ὅταν τοῦτο δὲν ἔχη κανένα νὰ ἀγαπᾷ, ἢ νὰ τὸ ἀγαπᾷ.» (Gottheelf)

Πρέπει μὲ κάθε τρόπον νὰ προλάβῃ τὴν ψυχικὴν ἐρημίαν τοῦ νέου, εἰς τὴν ὁποίαν οὗτος συχνὰ ἀναγκάζεται νὰ ζῆ καὶ νὰ μεγαλώνη, χωρὶς μάλιστα νὰ εἶναι ὑπεύθυνος, καὶ δὴ εἰς μίαν περιόδον ὅπου τὸ πᾶν εἰς αὐτὸν εἶναι πληθωρικὸν καὶ πλούσιον, καὶ αἱ ἐκρήξεις τοῦ συναισθηματικοῦ κόσμου, ἔνεκα τῆς κοινωνικῆς του ἀνωριμότητος, βίαιοι καὶ πολλὰκις ἐπικίνδυνον.

Ἡ ἐπικρατοῦσα βιολογικὴ κατάστασις τὸν καθιστᾷ νέον ἀτίθασσον καὶ ἐν μέρει ἀχαλιναγωγῆτον καὶ δὲν τὸν ἐμποδίζει ἀπὸ πράξεις καὶ ἐνεργείας, δι' ὧν ἐπιζητεῖται ἔστω καὶ κατὰ ἀνώμαλον τρόπον ἡ προβολὴ του εἰς τὴν εὐρυθμίαν τοῦ κοινωνικοῦ του περιβάλλοντος.

Τὸ παιδί δὲν σκέπτεται, δὲν λογικεύεται, ἐνῶ εὐκόλως τραυματίζεται ψυχικῶς καὶ ὑποφέρει περισσότερον. Ὁ μαγνήτης τῆς φιλοσοφίας δὲν τὸ ἐλκύει καὶ δὲν τὸ συγκινεῖ ἀκόμη. Ἴσως καὶ δὲν θὰ τὸ γοητεύσῃ ποτέ.

Ὁ θεσμὸς τοῦ νηπιαγωγείου, τὸν ὁποῖον ἐφαρμόζει ὁ σύγχρονος πολιτισμὸς, ἀποτελεῖ ἓνα μέσον, μίαν λύσιν, χωρὶς νὰ εἶναι καὶ ἡ ἰδεώδης. Ἀσφαλῶς πρέπει νὰ εὐρυνθῆ, ἡ λειτουργία του ὅμως ἀπαιτεῖ μεγάλην προσοχὴν. Τοῦτο θὰ διαδεχθῆ τὸ Σχολεῖον, ἢ Ἐκκλησία.

Δὲν εἶμαι παιδαγωγὸς καὶ δὲν πρόκειται νὰ κρίνω αὐτὸ ἢ ἐκεῖνο τὸ σύστημα τὸ ὁποῖον πρόκειται νὰ ἐφαρμοσθῆ· φρονῶ ὅμως ὅτι ἡ παιδεία, ἡ ὁποία, ποτισμένη μὲ τὰ νάματα τοῦ Ἑλληνοχριστιανικοῦ πολιτισμοῦ, ἐδημιούργησε τὸν σημερινὸν δυτικὸν πολιτισμὸν, εἶναι δύσκολον ν' ἀντικατασταθῆ. Διότι παρατηρεῖται κάποια τάσις, ὅπως τὰ σύγχρονα παιδαγωγικὰ συστήματα κρίνονται καὶ μελετῶνται ὑπὸ τὸ πρῖσμα τῆς σημερινῆς οἰκονομοκρατίας,

ἢ ὅποια ὁμως μόνον τὰς ὑλικὰς ἀνάγκας τοῦ ἀνθρώπου ἐξυπηρετεῖ, ἐνῶ ἀφίνει πλήρως ἀνικανοποιήτους τὰς ψυχικὰς αὐτοῦ ἀπαιτήσεις καὶ ἐκδηλώσεις.

Ἄναμφιβόλως ἡ παιδεία δὲν ἀποτελεῖ θεσμὸν στατικόν, ἐφ' ὅσον ρυθμίζει τὰς δυναμικὰς σχέσεις τοῦ νέου πρὸς τὸ περιβάλλον του· μεταρρυθμίσεις καὶ ἀναμορφώσεις αὐτοῦ συνεπῶς εἶναι ἀναγκαῖαι καὶ καθίστανται ἀπαραίτητοι· ἀλλὰ θὰ ἦτο δι' ἐμὲ ἀκατανόητον νὰ συμφωνήσω πρὸς τὴν ὁλονὲν διαφανομένην σήμερον τάσιν, ὅπως ὑποτιμᾶται ἡ σημασία τοῦ ψυχικοῦ παράγοντος εἰς τὴν οἰκοδόμησιν τῆς ἀνθρώπινης προσωπικότητος. Ὑπάρχει ἀτυχῶς βαθεῖα παρεξήγησις καὶ σύγχυσις μεταξὺ τῆς ἀξίας ἐνὸς μαθήματος ὡς μορφωτικοῦ μέσου, καὶ τῆς διδασκαλίας του ὡς παιδαγωγικοῦ, διὰ τὴν διαμόρφωσιν τοῦ χαρακτῆρος τοῦ διδασκόμενου.

Οὐδεὶς ἀρνεῖται ὅτι ἡ πρόοδος τῶν θετικῶν ἐπιστημῶν ἐπιβάλλει καὶ τὴν ἐπέκτασιν τῶν γνώσεων ἡμῶν ἐπὶ τοῦ πεδίου αὐτῶν.

Ἄλλὰ ἡ ἐκπλήρωσις τοῦ ὑψίστου σκοποῦ τῆς παιδείας δὲν ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὰς ὥρας διδασκαλίας τούτου ἢ ἐκεῖνου τοῦ μαθήματος, οὔτε καθορίζεται ἀπὸ τοῦ προγράμματος τὰς ξηρὰς διατάξεις, ἀλλὰ ἀπὸ κάτι βαθύτερον· ἀπὸ τὴν προσωπικότητα τοῦ διδάσκοντος. Εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τῆς προσωπικότητος τοῦ μαθητοῦ ἀποτείνεται ἡ προσωπικότης τοῦ διδασκάλου, πολὺ δὲ ὀλιγώτερον εἰς τὸ περιεχόμενον τοῦ μαθήματος. Ἄλλὰ αἱ μεταξὺ αὐτῶν σχέσεις, πρέπει νὰ ἔχωμεν τὸ θάρρος νὰ τὸ ὁμολογήσωμεν, ἔχουν σήμερον μεταβληθῆ, ἔχουν τυποποιηθῆ, ἔχουν ὑποστῆ τῆς μηχανῆς τὴν ἐπίδρασιν, ἔχουν ἀτονῆσαι.

Τοῦ διδάσκοντος σήμερον ἡ φροντίς περιορίζεται συνήθως εἰς τὴν μεταλαμπάδευσιν γνώσεων, σπανίως ὁμως οὗτος συγκινεῖ τὸν διδασκόμενον.

Καὶ ὁμως πίσω ἀπὸ τῶν γωνιῶν τὴν ξηρότητα καὶ τῶν ἀριθμῶν τὴν ψυχρότητα ὑπάρχει εὐμορφία, ὑπάρχει κάλλος, ἀρκεῖ νὰ εἰμεθα εἰς θέσιν νὰ τὸ ἀποκαλύψωμεν καὶ νὰ τὸ εὕρωμεν.

Ἡ γυνῶσις ὁμως σήμερον κατήντησε θεραπαικίς τοῦ κέρδους, τοῦ ὀφέλους καὶ ἐκ-

δήλωσις τῆς σκαιᾶς καὶ στυγνῆς δυνάμεως τοῦ ἀτόμου· τοῦτο εἶναι σήμερον καθολικὴ διαπίστωσις· ἐνῶ, ἀκόμη καὶ κατὰ τὸν παρελθόντα αἰῶνα, αὕτη ἔθαλπε τὸ κάλλος καὶ τὴν ἀλήθειαν.

Ἡ ἀναγωγὴ ὁμως τοῦ νέου πρὸς τὰς ἐξιδανικευμένας μορφὰς τῆς Ἱστορίας, αἱ ὁποῖαι ἐξύψωσαν τὸ ἐπίπεδον τῆς ζωῆς, δὲν πρέπει ποτὲ νὰ παραλείπεται κατὰ τὴν διδασκαλίαν αὐτοῦ. Ἄλλως, μύσται ἀγωνιστικοὶ ὑψηλῶν ιδανικῶν δὲν θὰ ὑπάρχουν, καὶ ἂν αὐτοὶ ἐκλείψουν, καὶ ἡ τελευταία τῆς ἀτομικῆς καὶ πνευματικῆς ἐλευθερίας ἐλπίς θὰ χαθῆ. Ἀποτελοῦν διὰ τὸν νέον τὴν συγκεκριμένην ἔκφρασιν τῶν ἰδανικῶν του, τὰ ὅποια καλεῖται οὗτος νὰ ἐγκολπωθῆ, καὶ ἂν δὲν ὑπάρχουν, δημιουργοῦνται ὡς ἀναγκαῖα συνάρτησις διὰ τὴν ψυχικὴν του ἀνάπτυξιν.

Ἐνθυμοῦμαι πάντοτε μὲ συγκίνησιν, ὅταν νέος ἐδιάβαζα τὸν *Grünen Heinrich* τοῦ G. Keller, τί ἔλεγεν ὁ ἀνῶριμος ἐκεῖνος νέος διὰ τὸν πατέρα τὸν ὁποῖον εἶχε χάσει προῶτως: «Ὅσον συγκεκριμένη ἐμφανίζεται ἡ παράστασις τὴν ὁποῖαν ἔχω ἀπὸ τὴν σωματικὴν του μορφήν, τίσον διαυγεστέρα καὶ φωτεινότερα εἶναι ἡ εἰκὼν τῆς ἐσωτερικότητος του. Ἡ εὐγενὴς αὕτη μορφή ἀποτελεῖ δι' ἐμὲ μέρος τοῦ μεγάλου ἀπείρου ἐπὶ τοῦ ὁποίου σπηρίζονται καὶ αἱ τελευταῖαι μου σκέψεις καὶ ὑπὸ τὴν αἰγίδα τῶν ὁποίων προχωρῶ εἰς τὴν ζωὴν μου.» Καὶ σ' ἓνα μέρος τοῦ μεγάλου ἀπείρου πρέπει νὰ ἀναπαύεται ὁ νέος, ἐὰν θέλῃ νὰ αἰσθάνεται ἑαυτὸν ἀσφαλῆ.

Σήμερον ὁμως νομίζω ὅτι δὲν θὰ ἀπομακρυνθῶ τῆς ἀληθείας, ἐὰν ἰσχυρισθῶ ὅτι ὁ ἀπόφοιτος τοῦ Γυμνασίου, ἐὰν δὲν ἀγνοῇ πλήρως τὰ ὀνόματα τῶν Descartes, Newton καὶ Leibnitz, ἀσφαλῶς δὲν θὰ γνωρίζῃ τὴν συμβολὴν αὐτῶν εἰς τὴν πρόοδον τοῦ τεχνικοῦ πολιτισμοῦ, τοῦ ὁποίου τὰ ἐπιτεύγματα ἀπολαύει.

Ἡ ζωὴ τῶν ἀστέρων τοῦ κινηματογράφου καὶ τῶν πρωταγωνιστῶν τοῦ ποδοσφαίρου τὸν συγκινοῦν περισσότερο. Εἶναι ἄραγε ὁ μόνος ὑπεύθυνος δι' αὐτό;

Τὸ παιδί ὁμως θὰ μεγαλώσῃ καὶ ὁ νέος θ' ἀνδρωθῆ· ἀργὰ ἢ γρήγορα θὰ εἶναι ὑπο-

χρεωμένους καὶ αὐτὸς νὰ ἐμφανισθῆ μεταξὺ τῶν μυριάδων τροχῶν τῆς κοινωνικῆς μηχανῆς, ἀπαραίτητος διὰ τὴν λειτουργίαν τῆς. Καὶ θὰ περιδινηθῆ οὗτος εἰς τὸν στρόβιλον τῆς, ἀποτελὼν γνωστὸν ἢ ἀγνωστὸν αὐτῆς ἐξάρτημα. Χωρὶς νὰ ἔχη τὴν εὐκαιρίαν ἢ καὶ τὴν φιλοδοξίαν τῆς ἐκπληρώσεως ἑνὸς ἰδιοῦ του ὀνείρου, χωρὶς ἰδίαν προσωπικότητα. Ἀτροφικαὶ θὰ ἔχουν παρამεῖνει αἱ θρυαλλίδες τῶν ἰδανικῶν του, ἐὰν δὲν θὰ τὰς ἔχη μαράνει καὶ ἀποξηράνει ἐντελῶς τοῦ ἐκτυφλωτικοῦ φωτὸς τοῦ τεχνικοῦ πολιτισμοῦ ἢ λάμπις. Τὸ ἀπόκρυφον φῶς τῆς μουσικῆς του κανδήλας, πὺ τὸσον ποθεῖ διὰ νὰ τὸν φωτίζη, θὰ εἶναι σβυστό, δὲν θ' ἀνάπτῃ διὰ νὰ τὸν καθοδηγῇ εἰς τὸν δρόμον τῆς περισυλλογῆς καὶ τῆς γαλήνης του. Θὰ ἔχουν στεριεῦσει τὰ στοχαστικὰ ραντίσματα διὰ νὰ δροσίζουσι τὸ μέτωπόν του.

Ὁ ἄνθρωπος θὰ αἰσθάνεται ἑαυτὸν μόνον, ξένον ἢ καὶ δραπέτην τῆς ζωῆς, ἀποστάτην τῆς ἁρμονίας τοῦ κόσμου· θὰ ζῆ, ἀλλὰ δὲν θὰ εἶναι εὐτυχής.

Ἐκάπνιζον ἀκόμη τὰ ἐρείπια τῆς Ἑλλάδος, ὅταν, κληθεὶς νὰ συμμετάσχω εἰς τὸ ἐν Νέα Ὑόρκῃ συνελθὸν Συνέδριον τῆς Παιδιατρικῆς, ἐπεσκέφθην διὰ πρώτην φοράν τὴν πόλιν ταύτην. Δὲν ἀποκρύπτω τὴν καταπληκτικὴν ἐντύπωσίν μου ἀπὸ τὸν Νέον Κόσμον, καὶ μάλιστα ἀπὸ τὴν μεγάλην αὐτὴν πόλιν, τὸ θαῦμα τοῦ συγχρόνου τεχνικοῦ πολιτισμοῦ.

Διὰ τὸ Συνέδριον εἶχον διατεθῆ οἱ χῶροι τοῦ μεγαλοπρεποῦς ξενοδοχείου *Waldorf Astoria*. Ἐκεῖ μίαν ἡμέραν, κατερχόμενος

εἰς τὸν πρῶτον ὄροφον τοῦ ξενοδοχείου, παρετήρησα μίαν ἀπὸ τὰς αἰθούσας αὐτοῦ νὰ φωτίζεται περισσότερον καὶ νὰ εἰσέρχονται εἰς αὐτὴν διαφόρου φύλου καὶ ἡλικίας ἄτομα. Ὁ τρόπος μὲ τὸν ὅποιον ἐβάδιζον μοῦ ἔκαμε ἐντύπωσιν. Ἐνόμισα ὅτι ἐπρόκειτο μᾶλλον περὶ ἐκκλησίας καὶ ἐτόλμισα νὰ εἰσέλθω. Εἰς τὰ καθίσματα, σιωπηλοὶ, ἀμίλητοι καὶ ἀγνωστοὶ μεταξὺ ἀλλήλων, οἱ παριστάμενοι παρηκολούθουν μὲ ἐντεταμένην προσοχὴν ἐπὶ τῆς θόνης ἐναλλασσομένους ταχέως ἀριθμούς. Ἄντελήφθην ὅτι ἐπρόκειτο περὶ τῶν τιμῶν τοῦ περιφήμου Χρηματιστηρίου τῆς *Wallstreet*. Κάποια ἀγωνία διεγράφετο εἰς τὸ πρόσωπόν των, ἢ ὅποια ἄλλοτε μετετρέπετο εἰς ἰλαρότητα καὶ ἄλλοτε μετέπιπτεν εἰς δυσάρεστον μορφασμόν. Καὶ ἀπεχώρησα. Ἐπανειλημμένως ἔκτοτε ἐπεσκέφθην τὴν Νέα Ὑόρκην. Τὰ βήματά μου μὲ ἔφεραν συχνὰ πρὸ τοῦ μεγάλου αὐτοῦ ξενοδοχείου τῆς *Park Avenue* καὶ ἀνεπόλουν τὴν παλαιὰν ἐκείνην σκηνήν. Καὶ ἐσκέφθην, ποῖος ἄραγε ἐκ τῶν ἀγνωστων ἐκείνων θὰ ἐξακολουθῇ νὰ ἀνέρχεται ἀκόμη τὴν κλίμακα τοῦ ναοῦ τούτου τῆς λατρείας του; καὶ διὰ πόσους ἐξ αὐτῶν αἱ ψυχιατρικαὶ κλινικαὶ καὶ τὰ ἄσυλα δὲν θὰ ἀποτελοῦν τὸ τελευταῖον καταφύγιον; Καὶ ἐσυλλογίσθην πάλιν: Δὲν θὰ μπορούσε ὁ ἄνθρωπος, δίπλα καὶ παράλληλα πρὸς τὸ Χρηματιστήριον τῶν ὑλικῶν ἀξιών, νὰ ἰδρῶσῃ καὶ ἕνα ἄλλο, εἰς τὸ ὅποιον ν' ἀναγράφονται αἱ πνευματικαὶ καὶ ἡθικαὶ αὐτοῦ ἀξίαι, καὶ οὕτω νὰ παρακολουθῆται καθημερινῶς τῆς ψυχικῆς του ὑγείας ἢ πρόοδος; Ἴσως!

ΔΙΑΛΕΞΕΙΣ ΔΙΑ ΤΑΣ ΜΑΙΑΣ

Φέρομεν εἰς γνῶσιν τῶν Μαιῶν, ὅτι ὁ Ἀξιότιμος Καθηγητὴς κ. Νικ. Λοῦρος, ἐν τῷ πλαισίῳ τῶν ποικίλων προσπαθειῶν του, τόσον πρὸς ὑποστήριξιν τῶν ἐπαγγελματικῶν ζητημάτων τῶν Μαιῶν ὅσον καὶ πρὸς ἐνημέρωσιν αὐτῶν ἐπὶ τῶν νεωτέρων ἐξελίξεων τῆς Μαιευτικῆς Ἐπιστήμης, δίδει καθ' ἑκάστην πρώτην Τρίτην ἑκάστου μηνὸς καὶ ἄρα ἡμέραν 8-9 μ.μ. διαλέξεις διὰ τὰς Μαίας ἐπὶ θεμάτων τῆς Μαιευτικῆς Ἐπιστήμης καὶ τῶν νεωτέρων ἐξελίξεων αὐτῆς εἰς τὸ Ἀμφιθέατρον τοῦ Μαιευτηρίου «Ἀλεξάνδρα». Ἡδῆ, ἔχουν γίνεαι δύο διαλέξεις ἐπὶ λίαν ἐνδιαφερόντων θεμάτων.

Νομίζομεν, ὅτι περιττεῖει πᾶσα σύστασις πρὸς τὰς Μαίας, ὅπως παρακολουθῶσιν ἀνελλιπῶς τὰς διαλέξεις τοῦ Ἀξιότιμου Κυρίου Καθηγητοῦ. Πολλὰ θὰ ἀφελθῶσιν ἐξ αὐτῶν.